

Türkiye-AB İlişkilerinde Yeniden Canlanmadan “Hedef Değişimine” Doğru

Filiz ÇOBAN ORAN*

Öz

Son on yıldır Türkiye'nin Avrupa Birliği üyelik yolundan uzaklaştığı ve Türk Dış Politikası'nda bir “oryantasyon değişimi” olduğuna ilişkin tartışmalar yoğunlaşmıştır. Bu bağlamda bu çalışma, Charles Hermann'ın tanımladığı dış politika değişim kategorilerini kullanarak Türkiye-AB ilişkilerindeki değişimi açıklamayı amaçlamaktadır. Arap baharının başlangıcından beri bölgede artan istikrarsızlık ve Suriye iç savaşının tetiklediği mülteci krizinin etkileri Avrupa'nın en önemli sorunlarından biri olmuştur. Göçmenler için Ortadoğu'dan Schengen bölgesine geçiş ülkesi olması bakımından Türkiye'nin Avrupa'yı düzensiz göçten koruyan bir tampon devlet olması Türkiye'nin Avrupa Birliği için önemini arttırmıştır. Bu süreç 2015 yılından beri sınır güvenliği ve göç yönetimi konusunda Türkiye'nin işbirliğini sağlamak için üyelik görüşmelerini ve vize serbestliği programını hızlandırarak Türkiye-AB ilişkileri yeniden canlanmasına neden olmuştur. Bu çerçevede, bu makale Türkiye-AB arasındaki yeniden canlanan ilişkilerin iki nedenle kopma noktasına geldiğini saptamaktadır: AB üye ülkelerinde yükselen popülizm ve yabancı düşmanlığı ve Türkiye'de 15 Temmuz 2016 gecesi yaşanan darbe girişimini takip eden gelişmelerle artan Avrupa şüpheliği söylemi. Sonuç olarak, ilişkilerde “tam üyelikten stratejik ortaklığa” bir “hedef değişimi” sürecinin başladığını iddia etmektedir.

Anahtar Kelimeler: 15 Temmuz darbe girişimi; Türkiye-AB ilişkileri; dış politika; değişim.

From RevItalization to a “Goal Change” In Turkey-EU Relations

Abstract

In the last decade, the debates have intensified on Turkey's estrangement from the path of European Union membership and an “orientation change” in Turkish Foreign Policy. In this context, by making use of the categories of change in foreign policy Charles Hermann identified, this study aims

* Dr. Öğr. Üyesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, Biga İ.İ.B. Fakültesi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi

to shed a light on the change in Turkey-EU relations. In his article it is revealed that the effects of the refugee crisis originated from growing instability in the region since the beginning of the Arab uprisings and the Syrian civil war have become an increasingly pressing issue in Europe. Being a transit country of migrants between the Middle East and the Schengen area has made Turkey a buffer state which protects Europe from irregular migration and has raised its importance for the European Union. This process has revitalized Turkey-EU relations by catalyzing membership negotiations and visa liberation program to gain Turkish cooperation on migration management and border securitization. In this framework, this study reveals that the revitalized relationships of Turkey-EU have come to the breaking point as a result of two reasons: Escalating populism and xenophobia in EU member countries and rising Eurosceptic discourse with the events following the military coup attempt in the night of 15th July 2016 in Turkey. Lastly, it argues that it has triggered a process of "goal change" in the relationships from "full membership to strategic partnership".

Key words: 15 July Coup Attempt; Turkey-EU Relations; foreign policy; transformation.

1. Giriş

Türkiye ve Avrupa Birliği ilişkileri tarihi, Türkiye'nin 1959'da Avrupa Ekonomik Topluluğu'na üyelik başvurusunda bulunup 1963 yılında Ankara Antlaşması'yla Topluluğa kabul edilmesine kadar uzanmaktadır. Şubat 1992 tarihinde imzalanan Maastricht Antlaşması ile Avrupa Ekonomik Topluluğu, Avrupa Birliği adını almıştır. Bu tarihten sonraki Türkiye-AB ilişkilerindeki en önemli ilk gelişme 1999 Helsinki Zirvesi'nde Türkiye'nin AB üyeliği için aday statüsü kazanmasıdır. Türkiye'de 2002 yılındaki genel seçimlerde Adalet ve Kalkınma Partisi'nin galip gelip iktidar olmasıyla iç ve dış politikada önemli reformlar ve değişikliklerin başladığı yeni bir döneme girilmiştir. Avrupa Birliği üyeliği yolunda demokrasi, insan hakları ve hukukun üstünlüğü çerçevesinde yapılan reformlar sonucu Ekim 2005 yılında Türkiye'nin üyelik müzakereleri başlasa da 2006 yılından beri üye ülkelerin vetoları görüşmelerde ilerleme sağlanmasını engellemiştir. Bu gelişmelerle birlikte Türk dış politikasının Avrupa'dan ve Batı'dan uzaklaşarak bir "oryantasyon değişimiyle" eksen kaymasına yöneldiğine ilişkin tartışmalar artmıştır.¹ Buna rağmen 2011 yılında Ortadoğu ve Kuzey Afrika ülkelerinde halk ayaklanmalarıyla başlayan siyasal dönüşümlerin Avrupa sınırlarında yarattığı "mülteci sorunu" Türkiye'nin AB için stratejik öneminin arttırarak karşılıklı işbirliğini gerekli kılmıştır. Özellikle, 2015 yılında Suriye'den Avrupa'ya akın eden mülteciler, Birliğin Türkiye politikalarını revize etmesine neden olmuş, ilişkilerde yeniden canlanma süreci başlamıştır.

1 Oğuzlu, T. Middle Easternization of Turkey's Foreign Policy: Does Turkey Dissociate from the West?, *Turkish Studies*, 9:1, 2008, 3-20; Oğuzlu, T. and Kibaroglu, M. 'Is the Westernization Process Losing Pace in Turkey: Who's to Blame?', *Turkish Studies*, 10: 4, 2009, 577-593; Bilgin, P. and Bilgic, A. Turkey's "New" Foreign Policy toward Eurasia, *Eurasian Geography and Economics*, 52:2, 2011, 173-195.

Bu çerçevede bu çalışma, Türkiye-AB ilişkilerinde Suriye kriziyle mücadele konusunda işbirliğinin canlandığı bu dönem sonrasında ilişkilerde kopma noktasına geline son durumu analiz etmeyi amaçlamaktadır. Dolayısıyla, araştırmanın odak noktasını, “2015 yılında canlanan Türkiye ve Avrupa Birliği ilişkilerinde neden köklü bir değişim olmuştur?” sorusu oluşturmaktadır.

Çalışmanın bu temel araştırma sorusuna cevap aramak için, dış politika analizi literatüründe Charles F. Hermann’ın “Changing Course: When Governments Choose to Redirect Foreign Policy”² makalesi analitik bir yaklaşım sunmaktadır. Makalede, özellikle uluslararası politikadaki gelişmelerle dış politika revizyonu gerektiren dönemlerde hükümetlerin karar alma süreçlerini daha iyi anlama ihtiyacından hareketle, hangi durumların hükümetlerin mevcut politikalarının yetersiz ya da işlevsiz olduğunu kabul etme ve dış politikada büyük bir değişim yapma olasılığını arttırdığını incelemektedir. Hermann’a göre, dış politikadaki değişimlerin başlıca dört belirleyicisi olabilir. Değişimler *lider güdümlü* ya da *bürokratik yapı güdümlü* olabilirken, *iç siyasi yeniden yapılanmadan* ya da *şok etkisi yaratan bir dış gelişmeden* kaynaklanabilir.

Hermann’ın yaklaşımından hareketle bu çalışma, iki hipotez üzerine inşa edilmiştir. Birincisi, 2015 yılında AB’nin Türkiye’ye yaklaşımındaki değişiklikte ve ilişkilerdeki yeniden canlanmada Avrupa’da sarsıntı yaratan Suriye sorunu kaynaklı mülteci krizi belirleyici olmuştur. İkincisi, Türkiye-Avrupa Birliği ilişkilerinin kopma noktasına gelmesinde AB üye ülkelerindeki genel seçimlerle yükselen popülizm ve Türkiye’deki 15 Temmuz 2016 darbe girişimi sonrası terörle mücadele kapsamında yürütülen iç siyasal yeniden yapılanma süreci belirleyici olmuştur.

Hermann’ın dış politikadaki değişimin dört farklı düzeyde gerçekleşebileceğini saptamıştır:

Birincisi, dış politikada amaçlar ve araçlarda herhangi bir değişime gidilmek-sizin amaçlara ulaşmada sarf edilen çabanın niceliksel artışıyla gelişen “*düzenleme değişimi*”;

İkincisi, temel amaçların aynı kalarak bunlara ulaşmada kullanılan yöntem ve araçların farklılaştığı “*program değişimi*”;

Üçüncüsü, dış politika amaçlarının ve önceliklerinin yeniden şekillendirildiği “*problem ve hedef değişimi*”;

Son olarak, dış politikada ilgili aktörün dünyaya bakışındaki değişime bağlı olarak dünyada rolünü ve etkisini yeniden tanımladığı ve buna bağlı olarak diğer aktörlerle ilişkilerini yeniden gözden geçirdiği “*uluslararası oryantasyon değişimidir*”.

Bu düzeyler dikkate alındığında, bir aktörün dış politikasındaki büyük değişimler, amaçların, araçların ve nihayetinde dış politika ekseninin değişimiyle gerçekleşmektedir.³ Türkiye-AB ilişkilerindeki son dönemdeki “değişimi” anlamak için araştırmanın hipotezleri bu değişim düzeyleri çerçevesinde sınanmaktadır.

2 International Studies Quarterly, 34 (1), 1990, 3–21.

3 A.g.e., s: 6.

Çalışma bu bağlamda üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Suriye sorununun yarattığı mülteci krizi sonrası Türkiye-AB ilişkilerinde kazan-kazan anlayışıyla gerek AB'nin sorunla mücadele etme amacı kapsamında, gerekse Türkiye'nin AB üyeliği hedefinin gerçekleşmesi kapsamında ortak işbirliği çabasının arttığı bir "düzenleme değişimi" yaşandığı ortaya konulmaktadır. İkinci bölümde, bu amaçlara ulaşma yolunda vize serbestliği ve geri gönderim anlaşması çerçevesinde gelen "program değişimi" aşaması incelenmektedir. Son olarak, 15 Temmuz darbe girişimi sonrası gelişmelerle Türkiye-AB ilişkilerinde dış politika amaçlarının yenilendiği "hedef değişimi" aşaması noktasına gelindiği saptanmaktadır.

2. Türkiye-AB İlişkilerinde "Düzenleme Değişimi" : Suriye Kriziyle Gelişen Son İvme

1999 yılında Helsinki Zirvesi'nde Türkiye'nin AB'ye aday ülke olma statüsü elde etmesiyle birlikte Türkiye'de yaşam standartlarının geliştirilmesini, hukukun üstünlüğünü ve demokratikleşmenin derinleştirilmesini amaçlayan siyasi reformlara hız verilmiştir. AB müktesebatı çerçevesinde yapılan anayasal düzenlemeler, 2002-2004 yılları arasında sekiz Uyum Paketi ile 2001, 2004 ve 2010 yıllarında da kapsamlı üç Anayasa Değişiklik Paketiyle gerçekleştirilmiştir. Ayrıca, altı Yargı Reformu Paketi TBMM tarafından kabul edilmiştir. Siyasi reformlarla insan hakları alanında ileri düzeyde kurumsallaşma sağlanmıştır. Ayrıca, idam cezasının kaldırılması, işkence ve kötü muamelenin 'sıfır tolerans' prensibiyle engellenmesi, kadın haklarının güvence altına alınması, düşünce ve ifade özgürlüğünün alanları genişletilmesi, anadilde eğitim hakkının sağlanması gibi çok hassas konularda önemli adımlar atılmıştır. Siyasi kriterlerin yerine getirilmesiyle 2005 yılında başlayan müzakerelerin Kıbrıs sorunu yüzünden 2006 yılında kesintiye uğraması Türk vatandaşlarının AB'ye güvenini azaltıp Türkiye'ye yönelik çifte standartların mevcut olduğu inancını güçlendirmiştir. Bu tür siyasi gelişmelere rağmen Türkiye açısından AB sürecinin önemi azalmamıştır.⁴

Kıbrıs Rum Yönetiminin AB üyeliğinin Türkiye için sorun bir sorun olmasının yanı sıra Birliğin 2004 yılındaki Doğu genişlemesi gündemini oldukça meşgul etmiştir. Siyasi ve ekonomik dönüşüm sürecindeki yeni üye devletler Birliğin genişleme kapasitesini zorlayarak 'genişleme yorgunluğuna' girdiği iddialarını güçlendirmiştir. Bu durum, AB'nin en önemli dış politika aracı olan genişleme politikasının önceliğinin azalmasına ve Türkiye'nin tam üyeliğinin gündemden düşmesine neden olmuştur.⁵ AB anayasasının üye devletlerde yapılan referandumlarda vatandaşlarca red edilmesi de Avrupa kimliği krizi yaratmış, Komisyon genişlemeden derinleşmeye odaklanan vatandaşların 'daha yakın bir Birlik' içinde bütünleşmesini sağlayan projelere öncelik vermeye başlamıştır. Referandumlarda Türkiye-karşıtlığının Avrupa-şüpheciliğini arttığını gözlemlenmiş, 2007 yılına ge-

4 Armagan Cakir (ed.), Fifty Years of EU-Turkey Relations: A Sisyphean Story (Routledge Advances in European Politics), NY: Roudledge, 2011.

5 Firat Cengiz and L. Hoffmann (ed.), Turkey and the European Union: Facing New Challenges and Opportunities, NY: Roudledge, 2014.

lindiğinde Avrupalı liderler Türkiye için ‘imtiyazlı ortaklık’ gibi farklı senaryolar önermeye başlamışlardır. 2008 yılında ortaya çıkan dünya ekonomik krizinin Avro bölgesini derinden vurmasıyla tetiklenen ekonomik ve sosyal sorunlar, AB üyesi ülkelerde küreselleşme ve karşılıklı bağımlılık sürecinden hoşnutsuzlukları gün yüzüne çıkarmış, devletleri korumacı politikalara yönelip içe kapanmaya itmiştir. Kısacası, Türkiye’nin AB üyeliği hedefi ve katılım müzakereleri Avrupa’nın kendi içinde yaşadığı yapısal siyasi ve ekonomik sorunlardan etkilenmiştir.

Öte yandan Ahmet Davutoğlu’nun Dış İşleri Bakanı olmasıyla Türk dış politikasında “komşularla sıfır sorun” ve “ritmik diplomasi” ilkelerine dayanan “stratejik derinlik” yaklaşımı 2009-2010 yılları arasında zirve yapmış, Türkiye’nin dış politika eksenini genişleterek bir amaç olarak AB üyeliğinin önceliğini ötelemiştir.⁶ Bu süreçte Türkiye’nin Ortadoğu ve Kuzey Afrika’da Müslüman ülkelerle kurduğu yakın ilişkiler Türk dış politikasında “uluslararası bir oryantasyon değişimi” olup olmadığı konusunda tartışmaları beraberinde getirmiştir. 2011 yılının ilk aylarında bu bölgedeki Müslüman ülkelerde ortaya çıkan siyasi dönüşüm talep eden ayaklanmalarla birlikte Türkiye-AB ilişkilerinde yeni bir döneme girilmiştir. Buna rağmen bu aşamada üyelik müzakerelerinin açılması noktasında beklenen gelişme sağlanamamıştır.⁷

Arap Baharı olarak adlandırılan bu sürecin Suriye’de Şam yönetiminin sert politikalarıyla iç savaşa varan halk hareketlerini uyandırması, sorunun uluslararasılaşmış bölgede istikrarsızlık ve tehdit oluşturmasına neden olmuştur. Özellikle 2015 yılının başında Suriye kaynaklı mülteci krizi kitlelerce insanın Avrupa devletlerinin kapısına dayanmasını beraberinde getirmiş, kriz Türkiye ve AB ülkeleri üzerinde ciddi etkiler yaratmıştır. Suriye’nin ‘başarısız bir devlete’ dönüşerek ülke içinde siyasi kontrolünü yitirmesi topraklarını uluslararası terör örgütlerinin yatağı haline getirmiştir. 15 Ekim 2015 tarihinde Avrupa Konseyi, sorunla mücadeleyi daha iyi yönetebilmek için yeni bir eylem planı tasarlayarak, mülteci akınına kaynaklık eden ve transit ülke konumunda olan devletlerle işbirliğini yoğunlaştırma kararı almıştır. Bu süreçte, AB üyesi devletler yeniden tanımlanan tehditler sonucunda mülteci krizinde en fazla sorumluluk alarak Suriye halkının yanında olan devletlerin başında gelen Türkiye ile işbirliğinin geliştirilmesinin önemini kavramışlardır. Türkiyesiz Avrupa sınır güvenliğinin sağlanması oldukça zor görünmektedir. Dolayısıyla, 18 Ekim 2015 tarihinde Alman Şansöyesi Angela Merkel’in Türkiye’yi ziyaretıyla AB’nin yapacağı 3 milyar euroluk yardımla Türkiye’nin mültecileri kendi topraklarında tutması karşılığında üyelik müzakerelerin yeniden canlandırılması üzerine anlaşmaya varılmıştır.⁸ Dolayısıyla, Türkiye’nin AB üyeliği amacına ulaşmada sarf edilen çabanın niceliksel artışıyla gelişen “düzenleme değişimi” dönemine girilmiştir.

6 Murat Yeşiltaş, “The Transformation of the Geopolitical Vision in Turkish Foreign Policy”, *Turkish Studies*, 2013, Vol. 14, No. 4, 661–687.

7 Senem Aydın-Düzgün and Natalli Tocci, *Turkey and the European Union*, London: Palgrave, 2015.

8 Meltem Müftüler-Baç, “The Revitalization of Turkish-European Union Relations: Old Wine in New Bottle?”, *Istanbul Policy Center MERCATOR Policy Brief*, December 2015, s:13.

2.1. Türkiye'nin Yeni Avrupa Birliği Stratejisi

Avrupa Birliği ve Türkiye küresel rollerini güçlendirmek için karşılıklı işbirliğini geliştirmeyi amaçlamaktadır. 2014-2019 dönemi için AB Komisyonu Başkanı seçilen Jean-Claude Juncker, temel hedefleri arasında Avrupa güvenliği ve bütünleşmesinin önceliğini vurgulayarak Türkiye'nin AB için önemli bir stratejik ortak olmaya devam ettiğini belirtmiştir. Türkiye için de AB üyeliği, küresel konumunu bölgesinden geniş coğrafyalara taşıyabileceği daha güçlü, müreffeh, saygın ve demokratik bir ülke olma hedefinin, kısacası Yeni Türkiye idealinin ayrılmaz bir parçası olarak tanımlanmaktadır.

Daha önce altı çizildiği gibi Suriye krizinin bölgesel ve uluslararası etkileri son dönemde Türkiye-AB ilişkilerinin stratejik önemini her iki taraf için arttırmıştır. Hem istikrar ve güvenlik açısından hem refah ve büyüme olanaklarının artırılması açısından Türkiye, sorunların çözümüne giden yolda anahtar ülke konumundadır. Ekonomik ve ticari ilişkiler, enerji arzı güvenliği, uluslararası terörizmle mücadele, sınır yönetimi, istihdam, göç politikaları başlıklarında iki tarafında birbirine karşılıklı bağımlılığı artmaktadır. Dolayısıyla, Türkiye'nin AB stratejisinde⁹ üyelik süreci ülkenin hem iç hem de dış politika vizyonunun en temel dinamiklerinden biri olarak yer bulmuştur. Bu stratejiye göre, AB sürecinde Türkiye'de demokrasi ve insan haklarının güçlenmesi, serbest piyasa ekonomisinin kurumsallaşması ile çağdaş yaşam standartlarının her alanda kökleşmesiyle gerçekleşen siyasi ve ekonomik kazanımlar Türkiye'nin hem Avrupa'da hem de dünyada daha güçlü bir ülke olmasına katkıda bulunacaktır.

AB Komisyonu'nun 2014 Türkiye İlerleme Raporu'nda Türkiye'nin müzakerelerin 33 faslının 30'unda çeşitli seviyelerde ilerleme sağladığı belirtilmiştir. Birlikte yaşama, birlikte çalışma ve ortak gelecek kurma anlayışıyla "Güçlü Türkiye, Güçlü AB" hedefine birlikte yürüme kararlılığı gösterilmiştir. Bunun için, siyasi reform süreci, katılım sürecinde sosyo-ekonomik dönüşüm ve AB iletişim stratejisi olmak üzere üç bölümden oluşan "Türkiye'nin Yeni AB Stratejisi", Türkiye-AB ilişkilerine ivme kazandırmak amacıyla 62. Hükümet döneminde 18 Eylül 2014 tarihinde yayınlanmıştır. Strateji çerçevesinde AB ile uyumlaştırılması öngörülen birincil ve ikincil mevzuat ile kurumsal yapılanmayı amaçlayan AB'ye Katılım için Ulusal Eylem Planı'nda temel hak ve özgürlüklerin kapsamını genişleten, demokrasi ve hukukun üstünlüğü gibi alanlarda mevcut düzenlemeleri güçlendiren ve güvence altına alan reformlara hız verilmiştir. Daha önce 2003 yılında reformların en üst düzeyde takip edilmesi, uygulanması esnasındaki aksamaların belirlenmesi ve hızla giderilmesi için oluşturulan Reform İzleme Grubu, daha etkin işlemesi için 62. hükümet döneminde, Bakanlar Kurulu'nun onayı ile Reform Eylem Grubu (REG) olarak yeniden yapılandırılmıştır. REG ile reform izleme misyonu genişletilerek reform tasarımlarının hazırlanması, TBMM'den geçirilmesi ve uygulamaya yansıtılması gibi aşamalarda etkisi artırılmıştır. 1. REG Toplantısı 8 Kasım 2014, 2. REG Toplantısı ise 20 Şubat 2015 tarihinde gerçekleştirilmiştir. Türkiye'de demokrasinin tabanını genişletecek siyasi reformlara Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, Avrupa İnsan Hakları Mahke-

9 "62. Hükümet Döneminde Türkiye-AB İlişkileri", T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, 2015, s:1.

mesi (AİHM) içtihadı ve AB müktesebatı dikkate alınarak devam edilmiştir. Bu konuda atılan en önemli adımlar arasında aşağıdaki reformlar vardır:

- Nisan 2015 tarihinde güncellenen Yargı Reformu Stratejisi çerçevesinde yargının bağımsızlığını ve tarafsızlığını kuvvetlendirilmesi;
- Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS) doğrultusunda Türkiye’de yargılama sürelerini hızlandırarak yargının iş yükünü azaltılması;
- 4 Nisan 2015 tarihinde Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren İç Güvenlik ve Özgürlüklerin Korunması Reform Paketi ile Jandarma ve Sahil Güvenlik Komutanlığı üzerindeki sivil gözetimin artırılması;
- 14 Ocak 2015 tarihinde hükümetçe açıklanan Şeffaflık Paketiyle siyasi partilerin ve seçim kampanyalarının finansmanının şeffaflaştırılması, mal bildirimine ilişkin evrensel hukuka uygun düzenlemeler, siyasi etik ilkelerinin belirlenmesi, kamu görevinden ayrılanların yapamayacağı işler ve imar kanununda şeffaflığı sağlayacak düzenlemeler yapılması;
- Özel okullarda farklı dil ve lehçelerde eğitim verilmesinin önündeki engeller kaldırılması;
- Kamuda başörtüsü yasağı kaldırılması.

Ayrıca, Anadolu’daki farklı inanç gruplarına mensup vatandaşlar arasında hoşgörü ve karşılıklı anlayış ikliminin pekiştirilmesi için Başbakan Davutoğlu, farklı inanç grupları temsilcileriyle 2 Ocak 2015 ve 11 Şubat 2015 tarihlerinde toplantı gerçekleştirmiştir. Bu kapsamda İstanbul Şişli’deki Ermeni Gregoryen Mezarlığı, Şubat ayında Beyoğlu Üç Horan Kilisesi Vakfı’na devredilmiştir. Edirne Büyük Sinagogu, Başbakanlık Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından restore edilerek 26 Mart 2015 tarihinde ibadete açılmıştır. Ayrıca, 2 Ocak 2015 tarihinde gerçekleştirilen toplantıda alınan karar doğrultusunda Süryani Ortodoks Cemaati adına İstanbul Yeşilköy’de bir kilise yapımına izin verilmiştir. Trabzon’daki Sümela Manastırı, Van’ın Akdamar Adası’ndaki Surp Haç Ermeni Kilisesi ve Diyarbakır İli Sur İlçesinde bulunan Surp Giragos Ermeni Ortodoks Kilisesi’nde dini törenler gerçekleştirilmeye devam etmiştir.

Türkiye’nin üç boyutlu AB stratejisi, Türkiye ve AB arasında siyasi, ekonomi, güvenlik ve enerji gibi kritik önemi haiz alanlardaki somut gelişmeler çerçevesinde 64. Hükümet tarafından güncellenmiştir.¹⁰ Türkiye’nin Yeni AB Stratejisine göre Türkiye demokratikleşme, ekonomik gelişme ve aktif dış politikaya dayanan üç önemli sac ayağında yükselen bir restorasyon dönemi ve dönüşüm sürecine girmiştir.

Bu bağlamda, 2014 yılında hazırlanan “AB’ye Katılım İçin Ulusal Eylem Planı” da, 64. Hükümet Eylem Planı çerçevesinde yenilenmiş ve 2016-2019 dönemini kapsayan tek aşamalı bir program haline getirilmiştir. 64. Hükümet Programı’nda

¹⁰ “Türkiye’nin Yeni Avrupa Birliği Stratejisi”, T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, 2015.

AB'ye tam üyeliğin Türkiye açısından stratejik bir hedef olduğu vurgulanmıştır. 29 Kasım 2015'te Brüksel'de gerçekleşen Birinci Türkiye-AB Zirvesi, bu hedefi gerçekleştirmedeki ortak siyasi iradeyi ve üst düzey diyalogun artırılması arzusunu ortaya koymuştur. İlk kez bu zirvede Türkiye özelinde 28 AB üyesiyle AB Konseyi, AB Komisyonu ve Avrupa Parlamentosu başkanları bir araya gelmiştir. Türkiye'nin katılım sürecinin yeniden canlandırılmasına hizmet edecek biçimde yılda iki kez olmak üzere düzenli zirveler gerçekleştirilmesine karar verilmiştir. Türk Dışişleri Bakanı, AB Bakanımızla birlikte AB Dış İlişkiler ve Güvenlik Politikası Yüksek Temsilcisi ile Komşuluk Politikası ve Genişleme Müzakerelerinden sorumlu Komiserin katılımıyla dördü formatta Bakanlar düzeyinde Siyasi Diyalog Toplantılarının yapılması konusunda anlaşılmuştur. Zirvede özellikle, terörle mücadelede işbirliği, vize serbestisi diyalogu sürecinin hızlandırılması, göç yönetiminde yük paylaşımı, Gümrük Birliği'nin güncellenmesi konuları öne çıkmıştır. Zirvenin ortak sonuç bildirgesinde yer alan diğer bir önemli nokta, Türkiye'deki geçici koruma altındaki Suriyelilere destek sağlamak amacıyla AB Komisyonu'nun 3 milyar Avro kaynak sağlamayı taahhüt etmesidir.

Karşılıklı güveni yeniden inşa etmeye yönelik bu adımlarla birlikte 11 Aralık 2015'te toplanan Reform Eylem Grubu (REG) üçüncü toplantısında, 2016 yılının Türkiye'de 'Reform ve AB Odaklı' bir yıl olmasına karar verilmiştir. Toplantının hemen ardından Türkiye-AB ilişkilerini sonuç alıcı bir zemine yerleştirmek amacıyla diyalogu arttıran önemli bir adım olarak 14 Aralık 2015 tarihinde Türkiye-AB Hükümetlerarası Katılım Konferansı toplanmıştır. Bu çerçevede, Türk vatandaşlarının 2016 yılı içinde Schengen bölgesine vizesiz seyahat etmeleri konusu da gündeme alınmıştır. 7 Mart 2016'da toplanan İkinci Türkiye-AB Zirvesi'nde Türkiye, son dönemde Ege bölgesindeki insani kayıpları önlemek adına 'düzensiz göçle mücadele' konusuna öncelik vererek AB tarafını üç hedef konusunda işbirliğini derinleştirmeye davet etmiştir: 1) Ege'de ölümlerin önlenmesi; 2) İnsan kaçakçılığı zincirinin kırılması; 3) Yasadışı göçün yeniden yerleştirme programıyla "yasal göç" haline gelmesi.

Türkiye'nin bu önerileri üzerine 18 Mart 2016 tarihinde Brüksel'de düzenlenen Üçüncü Türkiye-AB Zirvesi sonucunda düzensiz göç ve diğer önemli başlıklar hususunda anlaşmaya varılmıştır:¹¹

- 20 Mart itibariyle 5 Yunan adasına giden düzensiz göçmenlerin Türkiye'ye iade edilmesi;
- Adalara yasadışı geçen göçmenlerin 4 Nisan tarihi itibariyle geri alınması ve Türkiye'nin aldığı her bir Suriyeli karşılığında aynı gün Türkiye'deki Suriyelilerden AB'ye yeniden yerleştirme programının başlatılması (1'e 1 formülü);
- '1'e 1' formülünden ayrı olarak, Ege'de yasadışı göçün kontrol altına alınmasıyla birlikte Gönüllü İnsani Yeniden Yerleştirme Programının başlatılması;

11 Bakanız: "18 Mart 2016 tarihli Türkiye-AB Zirve Bildirisi", T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, 2016.

- Türkiye’nin Avrupa’ya yasadışı göçe yönelik yeni deniz ve kara güzergahlarını önlemek için gerekli her türlü tedbiri alması;
- AB’nin Türkiye’deki Suriyeliler için taahhüt ettiği 3 milyar Euro’luk kaynağın transferinin hızlandırılması, bu kaynağa ek olarak 2018 sonuna kadar 3 milyar Avro tutarında ek kaynak oluşturulması;
- Türk vatandaşlarının Schengen alanına vizesiz seyahatlerinin en geç Haziran 2016 sonunda sağlanması;
- Türkiye’nin üyelik müzakere sürecinin yeniden canlanması için fasılların açılmasına yönelik hazırlık çalışmalarının hız kazandırılmış şekilde devam etmesi.

3. Türkiye-AB İlişkilerinde “Program Değişimi”: Vize Serbestliği Krizi

Vize serbestisi, AB’nin Doğu’ya doğru genişleyen sınırlarını düzensiz göçe karşı korumak amacıyla komşu ülkelerle işbirliği için teşvik edici bir dış politika aracı olarak benimsediği bir stratejidir.¹² Bu amaçla, AB Konseyi, 21 Haziran 2012 tarihinde Avrupa Komisyonu’na Türk vatandaşlarına Schengen vizesi uygulamasının kaldırılmasıyla sonuçlanması beklenen vize serbestisi sürecini başlatma yetkisi vermiştir. Böylelikle Türkiye-AB ilişkilerinde temel amaç olarak Türkiye’nin AB üyeliğinin aynı kalarak buna ulaşmada kullanılan yöntem ve araçların farklılaştığı “program değişimi” aşamasına gelinmiştir. Bu programa göre, 16 Aralık 2013 tarihinde Türkiye Cumhuriyeti ile Avrupa Birliği Arasında İzinsiz İkamet Eden Kişilerin Geri Kabulüne İlişkin Anlaşma’nın yanı sıra Vize Serbestisi Diyaloğu’na ilişkin Mutabakat Zaptı imzalanmıştır. AB’nin vize serbestisi tanımak üzere koşulluluk ilkesi çerçevesinde başlattığı görüşmeler Avrupa Komisyonu tarafından hazırlanan Vize Serbestisi Yol Haritasına göre sürdürülmektedir. Anlaşmaya göre Vize Serbestisi Yol Haritasında yer alan yükümlülükler yerine getirildiğinde Türk vatandaşları Schengen ülkelerine 3 aya kadar vizesiz seyahat edebilecektir.

Türkiye’nin AB müktesebatına uyum ve etkili uygulamalarını içeren yol haritasındaki yükümlülükleri yerine getirip getirmediğine ilişkin ilk rapor, 20 Ekim 2014 tarihinde yayımlanmıştır. Raporda Türkiye’nin Vize Serbestisi Yol Haritasında yer alan 72 yükümlülükten 62 tanesinin tamamen veya belirli düzeyde karşılanmış olduğu ifade edilmiştir.¹³ 2015 yılında başlayan mülteci krizi üzerine AB, Türkiye’den geri kabul anlaşmasını tamamen yürürlüğe koymasına talebinde bulunmuştur. Buna karşılık vize serbestliği diyaloğu da hızlandırılmıştır. Türkiye’nin yol haritasındaki kriterleri büyük ölçüde yerine getirmesi üzerine Avrupa Komisyonu, Türk vatandaşlarının Schengen bölgesine Haziran 2016 sonrasında vizesiz seyahat edebilmeleri için tavsiye kararını 4 Mayıs 2016’da yayımlamıştır.

Avrupa Konseyi Başkanı Donald Tusk, iki tarafın görüşmelerde ilerleme sağladığını ama AB’nin Türkiye’ye ancak hiç istisna olmadan tüm koşulları yerine

¹² Bakınız: “Türkiye-AB Vize Serbestisi Diyaloğu”, T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, Aralık 2015, s:1.

¹³ A.g.e.: s:3.

getirdiği zaman vize serbestliği tanyacağını ifade etmiştir.¹⁴ Görüşmelerin Ekim ayına kadar sürmesine karar verilmiştir. Geri kabul anlaşması karşılığında Türkiye vatandaşlarına Avrupa'nın Schengen bölgesinde vize serbestisi sağlayan anlaşmada AB, Türkiye'nin özellikle beş kriteri yerine getirmesini istemiştir:¹⁵ a) yolsuzlukla mücadele b) verilerin korunması c) tüm AB üyesi ülkelerle adli işbirliği d) AB'nin polis örgütü Europol ile daha sıkı işbirliği e) terörle mücadele yasası ile uygulamalarının gözden geçirilmesi. Dolayısıyla, Türkiye'nin vizesiz Avrupa ideali 1 Temmuz'a yetişmemiştir. 15 Temmuz 2016 gecesi Türk demokrasisine büyük bir tehdit içeren başarısız darbe girişimi, başta terörle mücadele yasasının değiştirilmesi başlığı konusunda olmak üzere Türkiye-AB ilişkilerinde anlaşmazlıkların arttığı bir döneme girilmesine neden olmuştur.

Avrupa Parlamentosu Başkanı Martin Schulz, son siyasi gelişmeler nedeniyle Türkiye'ye ekonomik yaptırımlar uygulanabileceğini belirtmiştir. Schulz, Türkiye ile AB üyelik müzakerelerinin sürdürülmesi gerektiğini, bununla birlikte idam cezasını yeniden yürürlüğe koyması halinde, üyelik müzakerelerinin sona erdilebileceğini ifade etmiştir.¹⁶ Benzer şekilde AB'nin Genişlemeden Sorumlu Komiseri Johannes Hahn, Türkiye'nin AB'den giderek uzaklaştığını ve Ankara ile sürdürülen üyelik müzakerelerine son verilmesinin ihtimal dahilinde olduğunu savunmuştur.¹⁷

4. Türkiye-AB İlişkilerinde “Hedef Değişimi”: Tam Üyelikten Stratejik Ortaklığa

Charles Hermann'a göre¹⁸ iç siyasal sistemin dış politikayı etkileyebilmesi için iki unsur gereklidir. Öncelikle, sistemde bir değişiklik olmalı; ikincisi bu sistemsel değişim hükümetin dış politikasında bir değişime neden olmalıdır. Aynı zamanda toplumun önemli bir kesiminin bu politik değişimin gerekliliği konusunda inancı ve onayı karar alma sürecinde etkili olmaktadır. Bu saptamalara göre değerlendirdiğimizde, Türkiye'de 15 Temmuz 2016 gecesi yaşanan darbe girişimi Türk siyasi hayatında ciddi siyasi sarsıntıya neden olmuş, terörle mücadele kapsamında olağanüstü hal (OHAL) ilan edilmiştir. Türkiye, bu süreçte AB'den beklediği desteği bulamamış, bu durum dış politikasında Avrupa-kaşıtılığını arttırmıştır. Ayrıca Avrupa'da son dönemde yükselen popülizm ve yabancı-düşmanlığı 2017 yılında AB üye ülkelerinde gerçekleşen genel seçimlerde siyasilerin Türkiye karşıtı söylemleri propaganda malzemesi yapmalarına neden olmuştur. Bu bağlamda çalışmanın bu bölümü, bahsedilen iki unsur çerçevesinde Türkiye-AB ilişkilerinde amaç ve öncelik tanımlamalarının yeniden gözden geçirildiği bir “hedef değişimini” başlattığını ortaya koymaktadır.

14 http://www.bbc.com/turkce/haberler/2016/06/160613_ab_tusk_ekim

15 <http://www.dw.com/tr/ab-türkiye-7-şartı-yerine-getirmedi/a-36693697>, 08.12.2016

16 <http://www.dw.com/tr/türkiyeye-vize-muafiyeti-ufukta-görünmüyor/a-36377895>

17 <http://www.hurriyet.com.tr/gozdagi-gibi-aciklama-40401826>

18 Charles Hermann, A.g.e., s:10-11.

Milli Güvenlik Konseyince Fettullahçı Terör Örgütü (FETÖ) olarak tanımlanan, ordu içinde de uzantısı olan örgüt,¹⁹ 15 Temmuz gecesi AKP hükümetine karşı darbe yapma niyetini TRT aracılığıyla halka duyurmuş, Türkiye Büyük Millet Meclisi ve Başkanlık Sarayı gibi binaları hedef almış, Türk siyasi tarihinde belleklerde uzun süre etkisini sürdürecektir bir travma yaşatmıştır. Buna karşılık Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan’ın özel TV kanallarında Türk halkını Türk demokrasisini korumaya çağırması geniş kitlelerce karşılık bulmuş, darbeciler sokağa çıkan sivil vatandaşlara karşı silahlı güç kullanmıştır.²⁰ Vatandaşların FETÖ’ye karşı direniş göstermesiyle darbe girişimi başarısız olmuştur. Bu direnişte 246 Türk vatandaşı hayatını kaybetmiş yaklaşık 2000’i ise yaralanmıştır.

FETÖ yapılanmasının devlet kurumlarındaki uzantılarıyla daha iyi mücadele edebilmek adına ülkede üç aylık olağanüstü hal ilan edilmiştir. Bu siyasi travma Türkiye’de idam cezasının geri getirilmesini gündeme taşımış, Erdoğan meclisin böyle bir tasarını getirmesi durumunda tasarını onaylayacağını ifade etmiştir. Darbe girişiminin Amerika ve Avrupa basınındaki yansımaları Türkiye’nin umduğu gibi olmamıştır. 15 Temmuz gecesi yaşananlara karşı Türk halkının tüm kesimleri demokrasiyi savunarak tepki gösterirken, dış basın darbe girişimini “Türkiye’de bir süredir devam ettiği söylenen otoriter savrulmanın kritik eşiği”²¹ ve Erdoğan yönetimiyle ilişkilendirmiştir. Avrupa Birliği üye ülkelerinden yükselen cılız sesler Birliğin Türk demokrasisinin ve Türk halkının yanında olup olmadığına ilişkin Türk kamuoyunda kuşklar uyandırmıştır. Bu durum Türk siyasetinde Batı-karşıtı söylemi güçlendirmiştir.

Dış politikada karar alma sürecinin temel aşamalarından biri, izlenen politikaların doğuracağı sonuçlar üzerine beklentilerin neler olduğunun tanımlanmasıdır. Kamuoyunun çoğunluğunun bu beklentilere sahip olması izlenen politikalara bağlılığı artırmaktadır.²² AB, vize serbestliği konusunda Türk halkının beklentilerini karşılayamadığı gibi, 15 Temmuz darbe girişimi sonrasında halkın hassasiyetlerine beklenildiği gibi bir karşılık verememiştir. AB Konseyi, darbeden üç gün sonra kısışmayı kınamış ve Türkiye’nin meşru kurumlarına olan tam desteğini yinelemiştir. Bununla birlikte, Avrupa Birliği, darbe girişimi sonrası Türkiye’deki uygulamalara ilişkin kaygılarını ifade etmiş, Türkiye’ye idam cezasının kaldırılması ve adil yargılanma hakkı dahil olmak üzere tüm insan haklarına, temel özgürlüklere ve demokrasiye saygı gösterilmesi için çağrıda bulunmuştur.

Avrupa basınında Türkiye’deki terörle mücadele politikalarını eleştiren haberler öne çıkmıştır. Örneğin, İngiliz *Independent* gazetesinden Robert Fisk²³ Türkiye’de üç

19 AKP hükümeti ve Gülen cemaati arasındaki güç mücadelesi için ayrıca bakınız: Ayşe Sozen Usluer, *The July 15 Failed Coup Attempt and Its Implications for Turkish Foreign Policy*, Bilig, Autumn 2016, No:79, pp: 29-33.

20 Anadolu Ajansı, *Dakika Dakika FETÖ’nün Darbe Girişimi*. İstanbul: Anadolu Ajansı Yayınları, 2016.

21 Ali Balcı ve Yıldırım Turan “Eleştirinin Sefaleti: Batı’dan 15 Temmuz Darbe Girişimini Okumak”, Bilig, Güz, 2017, Sayı: 83, s:55.

22 Charles Hermann, A.g.e., s:14.

23 “The 70,000 post-coup arrests are now at the heart of the Turkish government’s propaganda war”, <http://www.independent.co.uk/voices/turkey-coup-purge-recep-tayyip-erdogan-arrests-latest-a7351781.html>, 8 October 2016, Erişim: 20.04.2017.

ay içinde aralarında hakim, savcı, akademisyen, asker ve polis olan 70.000'den fazla kişinin darbeye ilişkili olarak tutuklandığını yazmıştır. Alman gazete ve dergileri darbe girişiminin bir mizansen olduğu, girişimin arkasında Erdoğan'ın olduğu iddialarına yer vermiştir.²⁴ Ayrıca, *Frankfurter Rundschau* gazetesi darbenin geriye kalan son muhalifleri de ortadan kaldırmaya hizmet ettiğini belirterek Erdoğan'ın gücünü daha da arttırdığı yorumunu yapmıştır.²⁵ Fransız basını da 15 Temmuz'a Türkiye'nin aleyhine haberlere yer vermiştir.²⁶

Kasım ayındaki AB dış işleri bakanları toplantısında Türkiye'nin vize serbestliğine ilişkin kriterleri sağlama konusunda adım atması üzerinde ısrarla duran Avrupalı yetkililerle yıl sonuna kadar serbestlik tanınmazsa mülteci antlaşmasını sonlandıracağını belirten Türkiye arasında uzlaşma sağlanamamış, ilişkiler kopma noktasına gelmiştir.²⁷ 2016 yılı AB İlerleme Raporu'nda²⁸ Türkiye'de altı alanda gerileme olduğu tespit edilmiştir: kamu hizmeti ve insan kaynakları yönetimi, yargı bağımsızlığı, ifade özgürlüğü, genel ekonomi ve iş ortamı, işkence ve kötü muamelelerin önlenmesi, toplanma ve örgütlenme özgürlüğü. Avrupalı siyasetler Türkiye'de insan hakları, demokratikleşme ve hukukun üstünlüğü konularında gerileme olduğunu altı çizse de özellikle Kıbrıs vetosu nedeniyle Türkiye'nin bu alanlarda ilerlemesini teşvik edecek fasılların açılması engellenmektedir. Müzakerelerin kalbini, siyasi reformların omurgasını oluşturan 23 No'lu Yargı ve Temel Haklar ve 24 No'lu Adalet, Özgürlük ve Güvenlik Fasıllarının görüşülmesi bu noktada Türkiye-AB ilişkileri için son derece önemlidir.

Darbe girişimi sonrası FETÖ'ye karşı uzatılan OHAL sürecinin yanı sıra IŞİD ve PKK terörüyle mücadele kapsamında yürütülen politikalar²⁹ Türkiye'nin Avrupa'dan daha fazla tepki almasına neden olmuştur. Avrupa Parlamentosu, 24 Kasım 2016 tarihinde Türkiye ile yürütülen müzakerelerin geçici olarak dondurulmasını tavsiye etmiş, tasarı ezici bir çoğunlukla kabul edilmiştir. 18 Mart 2017 tarihinde Brüksel'de yapılan Üçüncü Türkiye-AB Zirvesi'nde müzakere sürecinin geleceği tartışılmaya başlamıştır. Son olarak, 25 Nisan'da Avrupa Konseyi Parlamenter Meclisi, 2004 yılından bu yana denetim sonrası diyalog sürecinde bulunan Türkiye'nin yeniden denetime alınması kararını vermiştir. Türk Dış İşleri Bakanlığı, bu kararın Türkiye'nin içinde bulunduğu şartlar dikkate alınmaksızın alınan, haksız, dışlayıcı ve ötekileştirici bir karar olduğunun altını çizerek şiddetle kınamıştır.³⁰ Ayrıca, 16

24 M. Erkut Ayvaz ve Bünyamin Keskin, "Almanya'da Türkiye ve 15 Temmuz Darbe Girişimi Algısı", SETA Analiz, Ocak 2017, Sayı:182, s: 13.

25 A.g.e., s:14.

26 FETÖ'nün darbe girişimi karşısında Fransız basını akıl tutulması yaşıyor."http://aa.com.tr/tr/15-temmuz-darbe-girisimi/fetonun-darbe-girisimi-karsisinda-fransiz-basini-akil-tutulmasi-yasiyor/612587, AA, 21.07.2016. Erişim: 20.04.2017.

27 Demir Murat Seyrek, "Analiz: Türkiye-AB ilişkileri uçuruma sürükleniyor."http://www.dw.com/tr/analiz-turkiye-ab-iliskileri-ucuruma-surukleniyor/a-36386312, 14.11.2016. Erişim: 23.04.2017.

28 Raporun tam metni için bakınız: http://www.ab.gov.tr/files/5%20Ekim/son_2016_ilerleme_raporu_tr.pdf

29 15 Temmuz sonrası Türkiye'nin içinde bulunduğu FETÖ, IŞİD ve PKK sorunu eksenli 'güvenlik krizi' için bakınız: Bülent Aras, "15 Temmuz Sonrası Türk Dış Politikası", İstanbul Politikalar Merkezi, Mart 2017, s: 10-12.

30 http://www.mfa.gov.tr/no_-129_-ulkemizin-akpm-denetimine-yeniden-dondurulmesi-karari-hk_tr.mfa, Erişim: 05.05.2017.

Nisan 2017'de Türkiye'de yapılan referandumun propaganda sürecinde de AB üyesi devletlerle gerilen ilişkiler Türk siyasilerinin Avrupa-karşıtı söylemini keskinleştirmiştir.

5 Temmuz 2017'de Fransa'nın Strazburg kentinde toplanan Avrupa Parlamentosu Genel Kurulunda Hollandalı parlamenter Kati Piri tarafından hazırlanan raporla üyelik müzakerelerinin askıya alınmasını talep eden tavsiye niteliğindeki karar 64 karşı 477 evet oyuyla kabul edilmiştir. Buna karşılık, Türkiye Başbakanı Binali Yıldırım, kararın yok hükmünde olduğunu söyleyerek tepkisini ortaya koymuştur.³¹ Öte yandan Cumhurbaşkanı Erdoğan, Türkiye Büyük Millet Meclisi 2017 yasama yılı açılış konuşmasında Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne ihtiyacının kalmadığını altını çizerek, AB'nin Türkiye'ye karşı "ikiyüzlü tutumuna" rağmen üyelik ilişkilerini bitiren tarafın Türkiye olmayacağını ifade etmiştir.³²

2017 yılında AB üyesi ülkelerde yapılan seçimler, aşırı sağın ve popülizmin yükseldiğini, yabancı düşmanlığı, göçmen politikaları ve muhafazakarlık gibi konuların öne çıktığını göstermektedir.³³ Bu durum Türkiye'nin Avrupa'yla ilişkilerini daha da zorlu bir yola sokmaktadır. Örneğin, Almanya Başbakanı Angela Merkel ve rakibi Sosyal Demokrat Parti lideri Martin Schulz Almanya'da düzenlenecek seçimler öncesi karşı karşıya geldikleri televizyon tartışmasında Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne üye olmaması gerektiğini, bu yüzden üyelik müzakerelerinin sona erdirilmesi yönünde çaba göstereceklerini ifade etmiştir.³⁴ Bu gelişmeler, 15 Temmuz sonrası süreçte Türkiye ve AB için tam üyelik tartışmaları yerine "stratejik ortaklık" seçeneğinin ilişkilerde gündemi oluşturacağını ve "hedef değişiminin" tartışıldığı yeni bir döneme girildiğini göstermektedir.

Sonuç

Bir ülkenin iç politikasındaki değişim dış politikasındaki bir değişimi tetikleyebilmektedir. Dış politika yapıcılarını, iktidar partisi üyeleri, yönetici elit, ordu mensupları, çıkar grupları ya da toplumun önde gelen sektörlerinde etkisi olan kişi ve kurumlar ve bunlar arasındaki güç mücadelesi karar alma sürecini ve dış politika tercihlerini yönlendirebilirler. Bu çalışmada, Türk siyasi hayatının en önemli olaylarından biri olan 15 Temmuz 2016 gecesi yaşanan darbe girişiminin Türkiye-AB ilişkilerini ne yönde etkilediği ve değiştirdiği incelenmiştir. Çalışmanın kavramsal ve kuramsal alt yapısını kurmak için Charles Hermann'ın dış politikadaki değişim biçimlerini açıklamak için geliştirdiği sınıflandırma kullanılmıştır: düzenleme değişimi; program değişimi; hedef değişimi; oryantasyon değişimi. Yapılan analizde, Suriye

31 <http://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-41144039>, Erişim: 05.10.2017.

32 <https://www.ahaber.com.tr/gundem/2017/10/01/cumhurbaskani-erdogan-ab-uyeligine-ihityacimiz-kalmadi>, Erişim: 05.10.2017.

33 Ronald Inglehart and Pippa Norris. "Trump, Brexit, and the rise of Populism: Economic have-nots and cultural backlash." HKS Faculty Research Working Paper Series, August 2016; EEAG, The EEAG Report on the European Economy, "Economic Policy and the Rise of Populism – It's Not So Simple," CESifo, Munich 2017, pp. 50–66.

34 <http://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-40518455>, Erişim: 05.10.2017.

i savaşından kaynaklanan ve 2015 yılında Avrupa'nın sınırlarına dayanan mülteci kriziyle mücadelenin Türkiye-AB ilişkilerini canlandıran bir ivme yaratarak öncelikle bir "düzenleme değişimi" oluşturduğu ortaya konulmuştur. Sonrasında Türkiye-AB arasındaki vize serbestliği ve geri kabul antlaşması çerçevesinde ilişkilerde amaçlara ulaşmada araçların değiştiği "program değişimi" aşamasına gelinmiştir. 15 Temmuz 2016 sonrası dönemde ise karşılıklı beklentilerin karşılanmaması nedeniyle ilişkilerde Türkiye'nin üyelik müzakerelerinin canlandığı süreçten yeni bir değerlendirmeye Avrupa Konseyi Parlamenter Meclisi'nin 25 Nisan 2017 tarihli kararıyla Türkiye'nin yeniden denetime alınmıştır. Bununla birlikte 5 Temmuz 2017'de Avrupa Parlamentosu Genel Kurulu Türkiye'nin üyelik müzakerelerinin askıya alınmasını talep eden tavsiye niteliğindeki kararı kabul etmiştir. Bu gelişmelerden hareketle ilişkilerde tam üyelik hedefinin yerine stratejik ortaklığın öne çıktığı "hedef değişimi" aşamasının gündeme geldiği saptanmıştır.

KAYNAKÇA

- Ahaber, <https://www.ahaber.com.tr/gundem/2017/10/01/cumhurbaskani-erdogan-ab-uyeligine-ihtiyacimiz-kalmadi>, Erişim: 05.10.2017.
- Anadolu Ajansı (2016), *Dakika Dakika FETÖ'nün Darbe Girişimi*. İstanbul: Anadolu Ajansı Yayınları.
- Anadolu Ajansı, "FETÖ'nün darbe girişimi karşısında Fransız basını akıl tutulması yaşıyor." <http://aa.com.tr/tr/15-temmuz-darbe-girisimi/fetonun-darbe-girisimi-karsisinda-fransiz-basini-akil-tutulmasi-yasiyor/612587>, AA, 21.07.2016. Erişim: 20.04.2017.
- Aras, B. "15 Temmuz Sonrası Türk Dış Politikası", İstanbul Politikalar Merkezi, Mart 2017, s: 10-12.
- Aydın-Düzgit, S. and Tocci, N. (2015), *Turkey and the European Union*, London: Palgrave
- Ayvaz, M. E. ve Keskin, B. "Almanya'da Türkiye ve 15 Temmuz Darbe Girişimi Algısı", SETA Analiz, Ocak 2017, Sayı:182, s: 13.
- Balcı, A. ve Turan, Y. "Eleştirinin Sefaleti: Batı'dan 15 Temmuz Darbe Girişimini Okumak", Bilig, Güz, 2017, Sayı: 83, s:53-77.
- BBC News, http://www.bbc.com/turkce/haberler/2016/06/160613_ab_tusk_ekim Erişim: 28.01.2017.
- <http://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-41144039>, Erişim: 05.10.2017.
- <http://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-40518455>, Erişim: 05.10.2017.
- Bilgin, P. and Bilgic, A. (2011) *Turkey's "New" Foreign Policy toward Eurasia, Eurasian Geography and Economics*, 52:2, 173-195.
- Cakir, A.E. (ed.), *Fifty Years of EU-Turkey Relations: A Sisyphean Story* (Routledge Advances in European Politics), NY: Roudledge, 2011.
- Cengiz, F. and Hoffmann, L. (ed.), *Turkey and the European Union: Facing New Challenges and Opportunities*, NY: Roudledge, 2014.
- Deutsche Welle, <http://www.dw.com/tr/ab-turkiye-7-sarti-yerine-getirmedi/a-36693697>, 08.12.2016.
- Deutsche Welle, <http://www.dw.com/tr/turkiyeye-vize-muafiyeti-ufukta-gorunmuyor/a-36377895> Erişim: 17.04.2017.
- EEAG (2017), *The EEAG Report on the European Economy, "Economic Policy and the Rise of Populism – It's Not So Simple"*, CESifo, Munich 2017, pp. 50–66.
- Hermann, C. F. (1990) "Changing Course: When Governments Choose to Redirect Foreign Policy", *International Studies Quarterly*, 34 (1), 3–21.
- Hürriyet, <http://www.hurriyet.com.tr/gozdagi-gibi-aciklama-40401826> Erişim: 15.04.2017.
- Independent, "The 70,000 post-coup arrests are now at the heart of the Turkish government's propaganda war", <http://www.independent.co.uk/voices/turkey-coup-purge-recep-tayyip-erdogan-arrests-latest-a7351781.html>, 8 October 2016, Erişim: 20.04.2017
- Inglehart, R. and Norris, P. "Trump, Brexit, and the rise of Populism: Economic have-nots and cultural back-lash.", HKS Faculty Research Working Paper Series, August 2016.
- Müftüler-Baç, M. "The Revitalization of Turkish-European Union Relations: Old Wine in New Bottle?", *Istanbul Policy Center MERCATOR Policy Brief*, December 2015, p:13.
- Oguzlu, T. (2008) *Middle Easternization of Turkey's Foreign Policy: Does Turkey Dissociate from the West?*, *Turkish Studies*, 9:1, 3-20.
- Oguzlu, T. and Kibaroglu, M. (2009) 'Is the Westernization Process Losing Pace in Turkey: Who's to Blame?', *Turkish Studies*, 10: 4, 577-593.

- Seyrek, D. M. "Analiz: Türkiye-AB ilişkileri uçuruma sürükleniyor." <http://www.dw.com/tr/analiz-turkiye-ab-iliskileri-ucuruma-surukleniyor/a-36386312>, 14.11.2016. Erişim: 23.04.2017.
- Sozen Usluer, A. (2016), "The July 15 Failed Coup Attempt and Its Implications for Turkish Foreign Policy", *Bilig*, Autumn, No:79, pp: 29-33.
- T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, "62. Hükümet Döneminde Türkiye-AB İlişkileri", 2015a, s:1.
- T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, "Türkiye'nin Yeni Avrupa Birliği Stratejisi", 2015b.
- T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, "18 Mart 2016 tarihli Türkiye-AB Zirve Bildirisi", 2016.
- http://www.ab.gov.tr/files/5%20Ekim/son__2016_ilerleme_raporu_tr.pdf Erişim: 15.03.2017.
- T.C. Dış İşleri Bakanlığı, http://www.mfa.gov.tr/no_-129_-ulkemizin-akpm-dene-timine-yeniden-dondurulmesi-karari-hk_tr.mfa, Erişim: 05.05.2017.
- Yeşiltaş, M., "The Transformation of the Geopolitical Vision in Turkish Foreign Policy", *Turkish Studies*, 2013, Vol. 14, No. 4, 661-687.